

Normă și uz-reconfigurarea paradigmei în contextul predării limbii române actuale

Loredana-Liliana Buzoianu

Associate Professor, PhD, "Dunărea de Jos", University of Galați

Abstract: In recent years, Romanian grammars have undergone various changes, moving easily from traditional to innovation. School textbooks are designed according to a modified curriculum that requires rethinking the objectives of school grammar. In the following I will point out some changes which are related to innovation and which appear inserted in school textbooks in secondary schools.

Keywords: grammar, innovation, norm, free variants

În ultimii 18 ani, gramaticile românești au suferit diverse modificări, trecându-se ușor de la tradițional la inovație. Manualele școlare sunt concepute după o programă modificată care necesită regândirea obiectivelor gramaticii școlare. Noua *Programă de limba română* presupune inserarea unor elemente de inovație prevăzute în GBLR cu pastrarea elementelor de gramatică tradițională. De exemplu, noțiunea de atribut este păstrată, conform garanției GALR, nefiind introdusă tipologia funcțiilor reprezentate de atribut, precum: modificatori, cuantificatori, determinanți, posesori, complementul numelui.

De asemenea, manualele școlare nu tratează noțiunile de complement secundar, complement predicativ al obiectului, circumstanțialul cantitativ, de modalitate, opozițional, cumulativ, de excepție etc. Complementele posesiv, indirect, direct și de agent sunt menționate în cadrul predării construcțiilor de diverse tipuri: active, pasive, reflexive, impersonale. Se face distincție între complementul posesiv și atributul substantival, între complementul indirect în cazul dativ și complementul prepozițional în cazul acuzativ. S-a renunțat la analiza pe grupuri sintactice, așa cum prevede gramatica modernă, la propoziția subiectivă și predicativă, însă se tratează cu atenție construcțiile impersonale cu subiect și construcțiile impersonale fără subiect.

S-au introdus și construcțiile nominale eliptice și construcțiile verbale eliptice. Noua provocare rezidă în faptul că programa școlară prevede aspecte legate de ortografia și punctuația cuvintelor, conform prevederilor din DOOM2. În acest material, mă voi axa pe câteva aspecte normative legate de flexiunea verbelor și a substantivelor.

Flexiunea verbului

Conform GBLR, în analiza morfologică a verbului se identifică două elemente, plecând de la radical: sufixul și desinența. Sufixul precizează modul și timpul, iar desinența ne indică persoana și numărul. De pildă, verbul *desenam* este alcătuit din radicalul *desen-*, sufixul *-a* care indică modul indicativ, timpul imperfect, iar *-m* este desinența de persoana I singular și plural.

Un alt exemplu: verbul *zisei* este alcătuit din radicalul *zi-* + sufixul de perfect *-se-* + desinență de persoana I, singular *-i*. Sau *el zări* este alcătuit din radicalul *zăr-* + sufixul de perfect *-i-* + desinență zero de persoana III, singular. Sau *citise* este alcătuit din radicalul *cit-* + sufixul de perfect *-i-* + sufix de mai mult ca perfect *-se-* + desinență zero de persoana III, singular.

Există verbe de conjugarea I care se conjugă cu *-ez/-eaz-* și verbe care nu primesc *-ez*, verbe care admit *-esc/-eșt* și verbe fără *-esc/-eșt*. Verbul *a crea* admite *-ez* și este alcătuit din radicalul *cre-* și sufixul de infinitiv *-a*. Asemenea acestui verb se comportă și verbele *agreea*, *a recrea*, *a suplea* și *a procrea* care au *-ee-* la indicativ prezent (la singular la toate persoanele și la plural doar la persoana a III-a), *conjunctiv prezent* (la singular la toate persoanele și la plural doar la persoana a III-a), *imperativ*, *formă afirmativă*, *singular* deoarece radicalul se termină în *-e*: *cre-*, *agre-*, *suple-*, *procre-*, iar sufixele de prezent încep cu *-e-*, astfel: *-ez* la persoana I, singular, *-ezi* la persoana a II-a, singular, *-ează* a persoana a III-a, singular și plural (*eu creez*, *tu creezi*, *el/ea creează*, *ei/ele creează*). La persoanele I și a II-a plural sufixele de prezent, indicativ sunt: *-ăm*, *-ați*.

A nu se confunda verbul *a crea* - *tu crezi* cu verbul *a crede* la persoana a II-a singular care are un singur *e*: *tu crezi*.

Verbe precum *a asculta*, *a mânca*, *a planifica*, *a urca*, *a alerga*, *a da*, *a oferi*, *a pleca*, *a căuta* etc. nu admit *-ez*: *eu ascult*, *eu planific*, *eu mănânc*, *eu urc*, *eu alerg*, etc.

Verbe precum *a se corăslî*, *a bănuî*, *a miza*, *a domni*, *a întâlni*, *a opri*, *a chinui*, *a însufleși*, *a ciomăgi*, *a cheltui* etc. admit *-esc/-eșt*, iar verbe precum *a bizui*, *a dănuî* nu admit *-esc/-eșt*.

Unele verbe prezintă două variante, cu *-ez* și fără *-ez*, cu *-esc* și fără *-esc/-eșt*. Putem remarca anumite

instabilitate flexionară prin utilizarea unor forme paralele. Astfel, menționăm câteva situații:

- există forme paralele care nu sunt diferențiate semantic, iar norma literară consideră corectă doar o formă, cealaltă formă fiind populară, regională sau învechită. DOOM2, DOOM3 clarifică această situație. Menționăm aici următoarele forme paralele: *copiază / copie, evaporă/evaporează* etc.

- ambele forme sunt considerate corecte, pentru că se diferențiază semantic, încadrându-se în clasa omonimelor: *manifestă (a arăta un sentiment) / manifestează (a participa la o manifestație), înseamnă (a reprezenta) / însemnează (a nota), concură (a tinde spre)/ concurează (a participa la un concurs), degajează (eliberează)/degajă (emană), (se) îndoiește (de ceva) /îndoaie (pliază), contractă (a micșora, a strânge) / contractează (a încheia un contract), toarnă(a vărsa un lichid, a denunța) / turnează (a realiza un film), reflectă (a răsfrânge, a oglindi) / reflectează (a gândi), acordă (se referă la acordul gramatical)/ acordează (reglarea unui instrument muzical), ordonă (a porunci) / ordonează (a așeza în ordine).*

- Conform DOOM3 sunt și cazuri în care ambele forme sunt acceptate ca literare, ele reprezentând variante libere literare: *biciuiește/ biciuie, biruiește/ biruie, cheltuiește/ cheltuie, chinuiește/ chinuie.*

DOOM3 a intervenit corectând unele forme. În această situație se află și verbele: **a cotrobăi, a destăinui, a huidui, a strădui** pentru care DOOM2 accepta două forme la persoana a III-a: *să cotrobăie / să cotrobăiească, sădestăinuiie/ să destăinuiască, destăinuiie/ destăinuiiește, huiduie/ huiduiește, străduiește/ străduie, pe când DOOM3 admite doar o formă corectă: eu cotrobăi, el cotrobăie, eu să cotrobăi, să cotrobăie, huiduie, destăinuiie, străduiește.*

Un alt aspect care creează confuzii este forma negativă a verbelor la modul imperativ. O regulă foarte strictă din morfologie precizează că forma negativă a verbului la modul imperativ se formează de la forma de infinitiv a verbului, căreia i se adaugă negația „nu”. Nu se formează de la forma afirmativă a verbului.

Verbe precum *a zice, a face, a se duce* trebuie puse neaparat la forma de infinitiv pentru a reda corect varianta de imperativ la forma negativă: *Nu zice acest lucru! / Nu face asta! / Nu te duce la petrecere!*

Verbele *a lua, a face, a zice, a veni, a sta, a duce, a fi* au forme atipice de imperativ, formă afirmativă: *Ia!, Fă!, Zi!, Vino!, Stai!, Du! Fii!*

O altă problemă care ridică semne de întrebare o reprezintă scrierea corectă a unor verbe ce au în structura lor consoanele *ș/j* urmate de *a/ea* la modul indicativ, prezent, persoana a III-a, singular și plural. Care este explicația faptului că se scrie corect *se furișează, aranjează, trișează, înfățișează* dar este incorect *așează, înșeală, deșeală*? Majoritatea oamenilor folosesc formele cu *-ea*, necunoscând faptul că scrierea și pronunțarea corectă *depinde de următoarea regulă, conform normei actuale:*

-când consoanele *ș/j* se află în interiorul radicalului, acestea vor fi urmate de *-a-*, și nu de *-ea-*. De exemplu, verbele *a înșela, a deșela, a așeza*, au *ș/j* în interiorul radicalului, deci sunt corecte formele cu *-a-*: *înșală, deșală, așază* la indicativ, prezent, persoana a III-a singular și plural.

-când consoanele *ș/j* se află după radical, acestea vor fi urmate de *-ea-*, și nu de *-a-*. Prin urmare, verbele *a se furișa, a degaja, a (se) aranja, a trișa, a înfățișa, a defrișa* etc, au *ș/j* după radical, iar indicativul prezent, persoana a III-a va fi în *-ea-*: *se furișează, degajează, (se) aranjează, trișează, înfățișează, defrișează* etc.

O altă tendință întâlnită la verbele *a apărea, a dispărea, a plăcea, a displăcea, a încăpea, a tăcea* este folosirea greșită a condiționalului-optativ (*ar apare, ar dispărea, ar place, ar displăcea, ar încape, ar tace*). Condiționalul-optativ se formează cu verbul auxiliar *a avea* și infinitivul verbului de conjugat, iar aceste verbe au infinitivul în *-ea*, așadar forma corectă la condiționalul-optativ este cu *-ea*: *ar apărea, ar dispărea, ar plăcea, ar displăcea, ar încăpea, ar tăcea.*

Analiza morfematică a substantivului

În ceea ce privește substantivul,

- există forme paralele care nu sunt diferențiate semantic, iar norma literară consideră corectă doar o formă, cealaltă formă fiind populară, regională sau învechită: *eclere /ecleruri*. Aceste forme sunt considerate literare: *înghețate, ciocolate, bare, cravate, stații*, iar formele *înghețâți, ciocolâți, bări, craveți, stații* aparțin vorbirii neîngrijite.

- ambele forme sunt considerate corecte, pentru că se diferențiază semantic: *condiționali / condiționale, comiși (rang boieresc) / comisuri (confiscare de bunuri), colțșori (plantă) / colțșoare (colțuleț), colțari (ramă pentru bocanci) / colțare (sobă, poliță, echer), echivoci/ echivocuri, eteruri (aer) / eteri (substanță), difuzori (persoană) / difuzoare (dispozitiv).*

- există forme de plural duble, ambele forme corecte, nediferențiate semantic: *dezodorizanți / dezodorizante, cireșe / cireși (cireșei/cireșii), căpșuni / căpșune (căpșunei / căpșunii), coarde / corzi (coardei / corzii), coperte / coperti (copertei / coperti), găluște / găluști (găluștei / găluștii).*

- sau este corectă doar o formă: *aragaze* (nu aragazuri), *chibrituri* (nu chibrite), *pogrom* (pogromuri), *chiftea* (nu piftea), *lănțug* (nu lăntuc), *prozodie* (nu prosodie), *milieu* (nu mileu), *pirostrie* (nu pirostie), *merceriza* (nu merceliza),

Un alt aspect care merită menționat este utilizarea corectă a structurilor: *din punct de vedere*, *din punctul de vedere*. Substantivul *punct* se folosește nearticulat în cadrul acestei structuri doar dacă această construcție este urmată de un adjectiv: *din punct de vedere fizic/moral*. În cazul în care această structură este urmată de un substantiv care este precedat de articolul genitival, atunci cuvântul *punct* va fi articulat hotărât (*punctul*): *din punctul de vedere al directorului/al medicului*.

Limba română are și un așa-zis **gen personal**, care apare la substantivele proprii ce denumesc nume de persoană sau substantivele comune ce se referă la persoane cunoscute sau la obiecte personificate. Genul personal presupune următoarele particularități morfosintactice:

-Genitivul și dativul substantivelor feminine terminate în *-ga*, *-ca* e diferit de cel al substantivelor comune cu aceeași terminație. De exemplu: *lunca* are genitivul-dativ:*luncii*, *varga* are genitivul-dativ:*vergii*, dar *Anca* are genitivul-dativ: *Ancăi* (nu *Ancii*), *Olga* – *Olgăi* (nu *Olgii!*).

-Diftongii *oa* și *ea* din substantivele nume proprii feminine se păstrează la genitivul-dativ, în opoziție cu substantivele feminine comune, la care se monoftonghează: *floarea / florii*, dar *Floarea / Floarei*; *seara / serii*, dar *Leana / Leanei*.

În cazul unor forme duble de singular, norma literară optează pentru o singură formă: **foarfecă** și foarfece, **serviciu** și servicii, **filologă** și filoloagă, **glonț** și glonte, **sanda** și sandală, **cârnat** și cârnaț, grăunț și **grăunte**, **ciucure** și ciucur, **flanelă** și flanea, **toiag** și toiagă, **obleț** și oblete etc. Forma boldată este cea recomandată de normă, iar cealaltă reprezintă forma neliterară, regională.

Referințe bibliografice

DEX 2009/ 2016- *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan- Alexandru Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.

DOOM2 2005- *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan- Alexandru Rosetti”, coordonatori: Ioana Vintilă- Rădulescu, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic.

DOOM3 2021- *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan- Alexandru Rosetti”, coordonatori: Ioana Vintilă- Rădulescu, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic

GALR 2005/2008- *Gramatica limbii române*, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan- Alexandru Rosetti”, coordonatori: Valeria Guțu- Romalo, vol I, *Cuvântul*, vol II, *Enunțul*, București, Editura Academiei Române.

GBLR 2010/2016- *Gramatica de bază a limbii române și Caiet de exerciții*, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu, București, Editura Univers Enciclopedic.